

ali nama se izraz »vi« ne čini ovdje umjesnim, jer je ispovijed uistinu, pa i samo kazivanje grijeha, dio sakramenta ne poradi ispovijedne tajne, koja slijedi sakramenat in esse, nego poradi institucije po Kristu, dakle vi institutionis ili signi a Christo instituti.

Autor ispituje osim navedenih moralista samo tekst sv. Tome Akvinskoga i nalazi njegovo obrazloženje najbliže svome. A da je pogledao kod novijih pisaca, našao bi n. pr. kod *Merkelebacha* (*Quaestiones de poenitentiae ministro eiusque officii*, 2. izdanje, Liège 1935) na str. 90 dobro obrazloženu misao sv. Tome, koja uostalom stvarno obuhvaća ono, što je on u svojoj knjizi iznio (*«Obligatio sigilli oritur ex eo, quod ex parte sui posuerit necessaria ad confessionem sacramentalem...»*)

U daljnjim će svojim izvodima moći autor poslužiti dobro kod pitanja o naravi same obveze ispovjedne tajne (str. 21—26); o stvarima, što potpadaju (str. 29—36), a što ne potpadaju (str. 36—40) pod ispovjednu tajnu; zatim kako se ona može povrijediti unutrašnjim (str. 41—51), a kako izvanjskim načinom (str. 52—60; tko je dužan čuvati ispovjednu tajnu i dr. Stvar je za svećenika od velike važnosti u njegovom pastoralnom djelovanju, pa im ovo djelo možemo samo preporučiti.

A. Živković.

František Pechuška: Staroslovanský překlad knihy »Job«, Prag 1935, 8°, str. 64. — Otisak iz »Časopisa kat. duhovenstva«, god. CI (1935).

Prvi dio donosi iza uvoda: Uzajamni odnos crkvenoslovenskih izvora sa jezičnog gledišta: A) Prijegled rukopisnih izvora stsl. prijevoda knjige Jobove: Glagolski teksti str. 3, ćirilski teksti str. 4. B) Opis izvora stsl. prijevoda knjige Jobove i uzajamni njihov odnos, str. 7. — U drugom je djelu grčki tekst knjige Jobove prema Septuaginti i trima glavnim recenzijama: Origenovoj, Hesihijevoj i Lukijanovoj, str. 22. Odnos stsl. prijevoda prema grčkoj predlošci, str. 25. A) knjiga Jobova u Septuaginti, str. 27; B) u recenziji Hesihijevoj i Lukijanovoj, str. 28; C) Recenzija Origenova (heksaplarna), str. 41; sličnosti sa starolatinskom Italom, str. 46; tekst knjige Jobove, str. 48.

I. — Iz kakovih su predložaka prevodila sv. braća, podijeljeno je bilo mišljenje naučenjaka, a i danas još nije potpuno ustaljeno. Berčić je držao, da su prevodili prema Vulgati. Međutim je Vajs već 1903. dokazao da su neki dijelovi Jobove knjige prevedeni prema grčkoj predlošci. Vajs u »Najstari Brevijar hrvatsko-hlaholský« (Prag 1910 p. CVII—CVIII) dolazi do zaključka, da se od svih glava Sv. Pisma (1320) nalazi prevedeno što u glag. brevijarima, što u misalima 600 glava, dakle niti polovina čitavog Sv. Pisma. Prema grčkoj se predlošci nalazi prevedeno u brevijarima od 450 glava 230, polovica svega bibličkog teksta u hrv. brevijarima. Ako se doda još 150 glava što se nalaze prevedene u misalima, a isto su tako prema grčkoj predlošci, iznaša u hrv. kodeksima ukupno 380 glava prevedenih iz grčkoga. To bi bila trećina čitavog Sv. Pisma. Sabrao je Vajs za knjigu Jobovu dragocjenog materijala iz starih grčkih kodeksa raznih recenzija u bibliotekama: vatikanskoj, milanskoj, draždanskoj, bečkoj, pa je sada Pechuška upotrebio taj materijal, da ispita grčke izvore stsl. prijevoda knjige Jobove.

I. Dio: Od glagolskih tekstova Jobove knjige navodi 13 brevijara u kojima se nalaze. (Nije citirao za opis tih brevijara: Milčetićeve bibliografije).

Od ćirilskih tekstova Jobove knjige treba spomenuti odlomke u parimejnicima (izbor odabranih perikopa iz St. Z.), za čitanje na liturgičkim bogoslužjenjima, večernji, jutrenji, časovima; pošto se često nalaze perikope, odlomci i iz priča Salamonovih (paroimia), zove se knjiga parimejnik, a kod nekih i profetarion, jer dolaze često odlomci iz proroka.

Starih ćirilskih parimejnika ima 12. Nijesu tiskom izdani nego jedino parimejnik popa Zaharije iz 1271. Izdao ga tiskom i opisao prof. Mihajlov.

Osim u parimejnicima imaju knjigu Jobovu još ovi rukopisi: Tri biblije tj. zbornici svih bibličkih knjiga ujedno, koje su se nalazile u moskovskoj sinodalnoj biblioteci, i to Biblija Genadijeva, najstarija, iz god. 1499. Ta je prva biblija napisana u jednom skupu na zapovijed novgorodskog nadbiskupa Genadija. Trebao ju je on u raspravama u borbi sa takozvanim židovstvujušćim hereticima. Genadije je dao tražiti po ruskim samostanima rukopisne knjige St. Z. Jer nije našao svih bibličkih knjiga St. Z., dao je one, koje nije našao u rukopisima, prevesti iz grčkoga. Posao je bio skopčan s velikim poteškoćama. Posegnuo je čak i za raširenim prijevodima (prijevodima s tumačenjima). Upotrebio je i Vulgatu. Zato je prijevod te prve potpune biblije vrlo raznolik.

Drugi je prijevod potpune biblije sastavljen u jedan skup iz god. 1558, po pisaru Joakimu prozvan Joakimov. Treći je sastavljen i sabran na zapovijed rjazankog biskupa Sergija iz 16. vijeka.

Ima još jedan prijevod Joba i to potpun u nepotpunoj bibliji St. Z. u spomenutoj sinodalnoj biblioteci.

U svim se trima biblijama nalazi isti tekst, te su služile kao predloška prve štampane biblije Ostroške iz god. 1581. Neke su bibličke knjige u spomenutim trim glavnim moskovskim biblijama sa oznakama najveće starine, kao Geneza, Priče Salomonove, Suci, Psaltir; druge su skupljene iz teksta s tumačenjima (raširenog), kao tekst knjige Jobove. Ali i grčki Jobov tekst, upotrebljen za stsl. prijevod, slične je recenzije kao vaticanski kodeks B.

Ma da je Job tu sastavljen prema raširenom prijevodu, ipak se i u tom raširenom prijevodu opaža, da su neki dijelovi uzeti iz drevnog starinskog izvornog stsl. prijevoda.

Kad je Konstantin Ostroški (suvremenik i protivnik unije Brestovske 1596.) htio da izda štampom bibliju, zamolio je ruskog cara Ivana Vasiljevića, da mu pošalje jedan spisak rukopisne biblije. Učenjaci su mnijenja da je ta biblija bila sastavljena prema trim potpunim rukopisnim moskovskim biblijama, gore spomenutima. Jedino što su slagari i izdavači novo pridali jest to, da su poslani im prijevod pregledali, spravili s grčkim tekstom i latinskim i proveli neke manje ispravke; negdje su pak pridržali i pisarske greške. Tekst se moskovskih mmss. biblija slaže ponegdje u leksikonu sa tekstom hrv. glag. brevijara i ćir. parimejnika. Tako je dakle sastavljena prva tiskana ćir. stsl. biblija iz 1581.

2. — Čitalac ima mnogo poteškoća da shvati Jobovu knjigu već i u originalnom židovskom jeziku. Da izjasni, odakle je zlo na svijetu, autor

filozofira, upotrebljuje retorske figure, dijaloge, pruža mnogo dramatskih mjesta, pa i pouka. Zato već grčki prijevod imade svojih osobina u prijevodu, a tako isto i stsl. Prenda je stsl. Job u današnjem ruhu preveden u razno doba i nejednake cijene (vrednote), ipak se može vidjeti, da su neki dijelovi Joba u parimejniku i nekim poglavljima glag. hrv. kodeksa za čudo slični grčkoj predlošci. Liturgičke perikope bile su potrebne sv. braći kod bogoslužjenja, zato su ih preveli već u prvo doba stsl. književnosti, već u Moravskoj, na početku svoga rada. Isto tako i prva 4 poglavlja u hrv. kodeksima pokazuju jezične osobine najveće starine. Ali je taj najstariji prijevod pretrpio izmjena. Prepisivači nijesu poznavali čisti stsl. jezik, pa su unosili svoje jezične osobine. Još je više izmjena pretrpio tekst Jobov, kad su ga na istoku stali ispravljati prema grčkom originalu, da bude što bukvalniji prijevod, tobože vjerniji. Na zapadu su ga pak poslije reskripta Inocentija IV. stali ispravljati prema Vulgati. No tekst glagolski sačuvao je u nekim poglavljima veću starinu i vjerniji je prijevodu sv. braće, nego li tekst parimejni ćirilski, koji vrvi grubim grecizmima, ropskim popravljanjem prema grčkoj predlošci. Prepisivači na zapadu nijesu poznavali grčkog jezika, zato nijesu ni zagledavali u grčke predloške kod prepisivanja rukopisa.

Zatim navodi dokaze za veću starinu hrv. glag. Joba; jezične i leksikalne. Gdje se tekst glag. razilazi od parimejnika, ipak i jedan i drugi u jezičnim varijantama prevedeni su iz grčke predloške. U stsl. imaju samo malo izmijenjeni vid iste riječi ili varijantu istoga značenja. Oba dakle teksta izlaze iz jednog izvora. Odakle su nastale te jezične varijante? Stari glag. tekst, koji sada postoji, nije preveden izvorno iz grčkoga već prepisivan mehanički iz starijih glag. predložaka. Prepisivača bilo je trovrskih: jedni su doslovno prepisivali ne mijenjajući ništa; drugi su prepisivajući podali neke jezične izmjene, da čitači ili slušači bolje razumiju liturgični tekst; treći su prepisivajući zagledavali i u grčku predlošku, koju su imali pred sobom, i to ne samo radi kontrole već i radi toga, da što doslovnije, po njihovu mnijenju vjernije, pretoče na stsl. iz grčkoga. Usavršivali su dakle prijevod što su ga u predloškama imali. Prepisivači glag. tekstova pripadaju prvoj i drugoj skupini, a prepisivači parimejnika trećoj.

Uz to je stara glag. predloška imala kratica i ligatura, koje prepisivači nijesu uvijek shvatili, pa su krivo prepisali.

Zaharijin parimejnik ruske redakcije u biti je isti kao i hrv. glag. tekst, ako uzmeš u obzir kasnije ispravke u parimejniku prema grčkoj Lukijanovoj recenziji. Čak i pravopis je isti u mnogim riječima. I dikcija je ista pa dolazimo do zaključka, da je stsl. izvorni prijevod bio samo jedan.

Ova se jednakost teksta nalazi u parimejniku i glagolskom kodeksu u ovima poglavljima iz prve dobe stsl. književnosti. Glagolski Job I. sa 22 v., II. isto cijela sa 13 v., III. cijela sa 26 v., a od IV. prvih devet verzova. Ukupno 70 verzova. Ćirilski parimejnik ima iz I. doba: Cijelu I. glavu, a iz II. prvih 10 verzova, osim toga iz glave 38. ima prvih 23 v., a iz 42. glave ima 5 v., ukupno 60 v. iz I. doba. Oba dakle teksta imaju

iz prva 2 poglavlja 32 v., izvornog prijevoda istog, a glag. osim toga još 38 v. iste vrijednosti literarne i starine i izvora (II 11—IV 9), a parimejnik još ima 28 v. (XXXVIII 1—23 i XLII 1—5) približno istih osebina.

Iz ovih tekstova izlazi: glag. tekst sadržaje nam veći opseg a s jezične strane dragocjeniji prinos s obzirom na bibličku kritiku, te je bliži izvornom stsl. prijevodu nego li parimejnik.

3. — Nastaje pitanje odakle ima glag. tekst prijevod Joba II, 11—IV 9, kad se taj ne nalazi u parimejniku? Iz Vulgate nije preveden, kako se vidi već na prvi pogled, nego iz grčkoga. Niti je kasnije tko prevodio od Hrvata iz grčkoga, jer grčki nijesu poznavali, a ima sve oznake najveće starine. Ne može se doći do drugoga zaključka nego li, da je preuzet iz knjige Jobove, koja je bila cijela prevedena na stsl. u I. doba stsl. književnosti, još u Moravskoj. A i ŽM 15 kazuje da je Metod preveo sve knjige Sv. Pisma osim Makabejskih. Nijesu bile dakle prevedene samo neke liturgičke perikope, kako mnogi tvrde, već se ima doslovno shvatiti da je Metod čitavo Sveto Pismo preveo. I s te strane potvrđuje se najveća historička vrijednost ŽM, kako je sa drugih strana utvrdio Dvornik o velikoj historičkoj vrijednosti, nažalost mnogo zapostavljenoj sa strane historičara.

Do istog se rezultata dolazi i posmatranjem prve tiskane biblije stsl., tj. Ostroške iz god. 1581. I u Ostroškoj se bibliji vidi, da su poglavlja I 1—IV 9 iz istog izvora kao i ona u glagolskom tekstu. Autor pruža dokaze pravopisne, jezične i leksikalne. Glavnu su izmjenu proveli ostroški uređivači biblije u leksikalnim neologizmima, ali ne uvijek, kako se vidi iz nekih primjera, koje autor navodi.

Vidi se da su izdavači ostroške biblije od nekud primili Jobov tekst II, 11—IV 9 gotov, bez većih leksikalnih izmjena. Uzeli su ga iz nekog neparimejničkog teksta južnoslovenskog izvora, koji je dospio u Rusiju, i do kojega se više držalo, nego li do domaćih tekstova toga doba.

Ovaj tekst izlazi iz istoga izvora kao i hrv. glag. tekst u brevijarima, sa grčke predloške, jer mu je jezično (i leksikalno) bliži, nego li parimejnom tekstu.

Ostroška se biblija slaže s glagolskim tekstem u I. glavi 17 puta, a u drugoj već u prvih 10 verzova: 19 puta, u III. 8 puta, a u IV. 2 puta. S parimejnikom se slaže u I. 17 puta, u II. 19 puta.

Da je isti izvor i hrv. glag. brevijara i predloške biblije ostroške, vidi se i iz stalnih pogrešaka u oba spomenika. Tako II, 9 ima Vidov br. i ostroška »ot truda« mjesto »od trud«, kako ima parimejnik. U II. 12 ima biblija v^zzopiša, brevijar »vzapiše« — mjesto ispravnog v^zzopšc.

Da je ostroška biblija južnosl. porijekla vidi se još iz sačuvane hrv. redakcije u 38, 17: ubojaše sja (3. pl. aorista).

Dio II. Grčki tekst knjige Jobove prema septuaginti i to trima glavnim recenzijama: Origenovoj, Hezihijevoj i Lukijanovoj.

Job se nalazi i u najstarijim grčkim uncijalnim kodeksima:

A (aleksandrijskom) iz V. v., B (vaticanskom) iz IV. v. **Σ** (sinajskom) iz IV. v. C (Efrema sirskeg) iz V. v.

Od minuskulnih navodi tridesetak kodeksa iz raznog doba (9.—15. v.). Kodeks B je više Hesihijeve recenzije, a A Lukijanove.

Pehuška je isporedio tekst hrv. glag. brevijara i ćirilskih parimejnika s Vajsovim ispisima iz nekih grčkih kodeksa, pa dolazi do ovog rezultata: Glag. Job više se slaže s kodeksima Hesihijeve recenzije nego li ćirilski parimejnici. Naprotiv ona mjesta u glag. kodeksu, koja se slažu s grčkim kodeksom A (Lukijanovim, većinom), malobrojnija su, nego li u parimejniku, gdje Lukijanovska mjesta rastu, negdje rapidno. Prema tomu je stsl. prevodilac imao pred sobom grčku predložku u glavnom po Hesihijevoj recenziji, sličnu kodeksu B (vatikanskom).

U glag. testima u 70 versova (I, II, III, IV 1—9) ide od 148 mjesta: 83 prema B, 39 prema A, 4 prema N, 27 prema ostalim kodeksima.

U parimejniku od 125 mjesta u 60 verzova ide: 51 prema B, 58 prema A, 1 prema N, 15 prema ostalima. U parimejniku dakle ćirilskom već se kod prvih prepisivača ČM kodeksa — već u doba cara Simeona, — kada je stsl. književnost imala svoje zlatno doba, opaža sve veći upliv Lukijanove recenzije, tj. carigradske. Na str. 30—36 podaje primjere i dokaze za svoju statistiku.

Do sličnog zaključka dolazi i kod ispitivanja prvotiska ostroške ćirilске biblije iz 1581. Uzevši u obzir mjesta (kod Joba I—IV) gdje se ostroška biblija slaže s kodeksom A ili s B, i gdje s hrv. glag. tekstom, a gdje s ćirilskim parimejnikom, ili s objema dolazi do rezultata (tabela p. 37), da u 98 verzova slažu se u 92 mjesta sa B, od tih 64 sa glag. tekstom, a 31 s parimejnikom, 19 s oba teksta, a 12 puta samo sa B. U istih 98 verzova slaže se s kodeksom A 65 puta. Od toga 30 sa glag., 34 s parimejnikom, 16 s objema, a 17 puta samo s A. Prema tome je i ostroška biblija u Jobu I—IV prema Hesihijevoj recenziji većinom prevedena.

Prema tome dokazuje i ostroška biblija, da su stsl. prevodioci Jobove knjige imali pred sobom Hesihijevu recenziju, jer se ona slaže s hrv. glag. brevijarom u verzima II, 11—IV, 9, dok parimejnik nema tih verzova uopće. I ostroška se biblija dakle povodi u tim verzima za kodeksom B. (Primjere za sve to podaje na str. 40—41).

Što se tiče Origenove heksaplarne recenzije, kod stsl. Joba, nema ona u spomenutim verzima primjene, niti je služila kao predložka stsl. prevodiocima. Jedino je kod ćirilskih tekstova bio stsl. tekst na nekim mjestima popravljan prema heksapli, ali ne na tako mnogo mjesta, kao npr. knjiga Rutina.

4. — Neka mjesta, bilo u glag., bilo u ćir. tekstu, ne slažu se ni s grčkim varijantama danas poznatim, ni s Vulgatom, ali su vrlo bliska, gotovo identična sa starolatinskom Italom. Npr. Job I, 3 »bēhu skoti« (Vetus Itala: erant pecora) hrv. glag. tekst ima stariji još i ljepši izraz: b skot; ima i drugih ovakih sličnosti. Da su nekoja mjesta od tih i u Vulgati, treba uzeti u obzir da je i Jeronim dosta toga uzeo iz Itale. Stsl. prevodilac nije zagledavao u latinsku Italu, već je morao imati pri ruci neki tekst grčki, koji je bio vrlo blizu Itali. Čak i ostroška biblija ima neka mjesta slična Itali.

Na koncu podaje Pechuška glagolski tekst Jobove knjige (spomenuta poglavlja) iz brevijara Vida Omišljanina u ćirilskoj transkripciji, ćirilski tekst iz Zaharijinog parimejnika, grčki iz kodeksa B i tekst ostroške biblije iz 1581.

Ovakovim specijalnim radovima, kao što je ovaj Pechuškin rad, dolazi se do dubljeg upoznavanja stsl. bibličkog prijevoda i njegovih izvora, pa se mora pohvaliti uloženi trud u ovaj rad. Autor je zbito, u malo stranica, iznio mnogo toga u novom svijetu. Na početku je podao i glavnu bibliografiju, dok je ostala vrela spominjao u samom tekstu. Požaliti je, što nije nigdje naveo Milčetićeovu bibliografiju. — Ova se knjiga sama po sebi preporuča svima, koji se bave naučnim istraživanjem stsl. tekstova.

Dr. J. Kalaj.

Sprengers V. A.: Conferentiae ad usum sacerdotum pro recollectione menstrua, editio C. Sprengers, director spiritus in Seminario Buscoducensi. In 16° pag. VIII + 468, ed. Marietti (Torino) 1936. L. 8.

I kod nas svećenici rado obavljaju zatvorene duhovne vježbe, većina svake treće, a mnogi i svake godine. Da dobre odluke stvorene na duhovnim vježbama nepadnu u zaborav i ostanu neizvršene, valja ih gdjekad kroz godinu življe u pamet dozvati. Tomu služe t. zv. recollectiones menstruae, mjesečne obnove: jedan dan sabranosti sa jednim ili više razmatranja i osvježenjem odluka. Razmatranja za takve prigode pruža nam ova knjiga.

Osim toga, naše se pastoralno svećenstvo nekoliko puta u godini dana sastaje na vijećanja. Kako je lijepo gdje se ti sastanci počinju egzortom, koju održi netko od prisutnih. Ova knjižica pruža za to gradiva u izobilju. Ne bi, dapače, drugo bilo ni potrebno, nego iz nje pažljivo pročitati u latinskom jeziku ovo ili ono poglavlje.

A i za svakodnevno svećeničko razmatranje jest to zgodan priručnik.

Počima s dva adventska razmatranja, potom crta Betlehem, bijeg u Egipat i Isusov život u Nazaretu te opisuje Isusa kao put, istinu i život. Tri razmatranja donosi o Muci Isusovoj. Sedam pouka o darovima Duha Svetoga doista potiču svećenika na savršeno odazivanje poticajima Duha Svetoga. Dvije pouke o sv. Misi izvedene prema tekstovima misnih dijelova pripravlja svećenika za sv. Žrtvu, da bude ponizan, pažljiv, čista srca, Bogu zahvalan. U trima razmatranjima o svećeničkim vrlinama osobito naglašuje razboritost. Odlomak: de iudicio et de inferno snažno potresa svećeničku dušu. Isusove neugodnosti u mladosti te javnom životu kao i konačne muke ocrtane su sa gledišta, kako djelovaoše na Srce Marijino. Odatle tu i naslov: de doloribus B. M. Virginis. A tada se napokon niže devet razmatranja u kojima su iznesene vrline najodličnijih muževa svetačkog zbora: Sv. Josipa, sv. Ivana Krstitelja te ocrtane pojave sv. Alfonza, Augustina, Sv. Karla Boromejskoga, Franje Saleškoga, Grgura Velikog, Ivana Krizostoma, Sv. Martina, Tome Akvinskog i sv. Vinka Paulskog.

Ova je knjiga zaista prava riznica citata iz Sv. Pisma te iz djela sv. Otaca, svrstanih prema pojedinim temama. Gdjekada pisac upravo